

VAROVANJE (VOJAŠKE) KULTURNE DEDIŠČINE IN CIVILNI NADZOR

PROTECTION OF (MILITARY) CULTURAL HERITAGE AND CIVILIAN CONTROL

Review paper

Povzetek Kulturna dediščina oziroma dediščina so območja in kompleksi, grajeni in drugače oblikovani objekti, predmeti ali skupine predmetov oziroma ohranjena materializirana dela kot rezultat ustvarjalnosti človeka in njegovih različnih dejavnosti, družbenega razvoja in dogajanj, značilnih za posamezna obdobja v slovenskem in širšem prostoru, katerih varstvo je zaradi njihovega zgodovinskega, kulturnega in civilizacijskega pomena v javnem interesu. V Vojaškem muzeju Slovenske vojske je vzpostavljeno sistematično in v okviru pristojnih institucij nadzorovano ter usmerjano varovanje vojaške kulturne dediščine.

Ključne besede *Varovanje vojaške kulturne dediščine, Slovenska vojska, Vojaški muzej Slovenske vojske, civilni nadzor.*

Abstract Cultural heritage or simply heritage includes areas and buildings, built and otherwise designed facilities, objects or groups of objects, and preserved physical works. They are the result of human creativity and various activities, social development and events which are characteristic of certain periods in Slovenia and the wider environment. Due to their historical, cultural and social significance, their protection is in the public interest. The Military Museum of the Slovenian Armed Forces has established a systematic protection of military cultural heritage, controlled and directed by competent institutions.

Key words *Protection of military cultural heritage, Slovenian Armed Forces, Military Museum of the Slovenian Armed Forces, civilian control.*

Uvod Kulturna dediščina oziroma dediščina so območja in kompleksi, grajeni in drugače oblikovani objekti, predmeti ali skupine predmetov oziroma ohranjena materializirana dela kot rezultat ustvarjalnosti človeka in njegovih različnih dejavnosti, družbenega razvoja in dogajanj, značilnih za posamezna obdobja v slovenskem

in širšem prostoru, katerih varstvo je zaradi njihovega zgodovinskega, kulturnega in civilizacijskega pomena v javnem interesu. Dediščina so predvsem arheološka najdišča in predmeti; naselbinska območja, zlasti stara mestna in vaška jedra, oblikovana narava in kulturna krajina, stavbe, njihovi deli ali skupine stavb umetnostne, zgodovinske ali tehnične pričevalnosti; stavbe in drugi predmeti, ki se povezujejo s pomembnimi osebami in dogodki naše politične, gospodarske in kulturne zgodovine; arhivsko gradivo; knjižnično gradivo; predmeti ali skupine predmetov zgodovinskega, umetnostnozgodovinskega, arheološkega, umetnostnega, sociološkega, antropološkega, etnološkega ali naravoslovnega pomena, ki izpričujejo zgodovinska dogajanja na Slovenskem (Zakon o varovanju kulturne dediščine, dalje ZVKD, str. 555).

Varstvo dediščine je ohranjanje materialnih in vsebinskih lastnosti predmetov, skupin predmetov oziroma objektov ali območij, skrb za njihovo celovitost in neokrnjenost ter poudarjanje in zagotavljanje pomena, ki ga imajo kot bistvena sestavina sodobnega življenja. Temeljna vsebina in cilji varstva dediščine so vzdrževanje in obnavljanje dediščine ter preprečevanje njene ogroženosti; zagotavljanje materialnih in drugih pogojev za uresničevanje kulturne funkcije dediščine ne glede na njeno namembnost; zagotavljanje javne dostopnosti dediščine ter omogočanje njenega proučevanja in raziskovanja; preprečevanje posegov, s katerimi bi se lahko spremenile lastnosti, vsebina, oblike in s tem vrednost dediščine ter skrb za uveljavljanje in razvoj sistema varstva dediščine. Dediščino je treba ohranjati in varovati v vseh okoliščinah. (Ibd.)

Izredne razmere in vojne vedno pomenijo resno grožnjo integriteti kulturne dediščine države, na ozemlju katere so razglašene oziroma potekajo. Ogroženost se najpogosteje materializira kot destrukcija nepremične in premične kulturne dediščine.

V zgodovini poznamo primere ustreznega in neprimerne varovanja spomenikov. Kot svarilni primeri so: vojna na Hrvaškem, ki je sinonim za popolno nepripravljenost, zaradi česar so bili spomeniki trajno uničeni; Kočevska, ki je primer oboroženega vojnega konflikta in povojnega nasilja z izbrisom kulturne dediščine ter nerešenim problemom restitucije premične kulturne dediščine z Italijo. Kot primer primerne ravnanja s kulturno dediščino lahko štejemo obsežno ohranjeno dokumentacijo in fizično zaščito spomenikov iz prve svetovne vojne na območju soške fronte ter sistematično dokumentacijo stropnih poslikav v Nemčiji med drugo svetovno vojno, ki je omogočila rekonstrukcijo spomenikov.

Kulturna dediščina je nenadomestljiva vrednota, njeno uničenje pa ogroža identiteto naroda. S poružitvijo spomenikov se izbriše evidenca o preteklosti, kulturi in dediščini posamezne države. Republika Slovenija je podpisnica Haaške konvencije za zaščito kulturne dediščine v primeru oboroženih spopadov (Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict) in se je tako zavezala k varovanju kulturne dediščine, k vzpostavitvi sistema za zaščito spomenikov državnega pomena, ki bi moral obsegati vzpostavitev sistema zaščite

kulturnih spomenikov na lastnem ozemlju (pripravo inventarjev, zaščitnih ukrepov proti porušitvi, požaru, pripravo metodologije varovanja ter evakuacije premične dediščine, obveščanje javnosti o problematiki in izobraževanje), razglasitvi in evidenci spomenikov državnega pomena, razširitvi besedila Haaške konvencije ter sodelovanju predstavnikov oboroženih sil s civilnimi strokovnjaki (Chamberlain, 2004, str. 5–10; Murovec, 2007, str. 4; Perčič, 2000, str. 5).

Pravno podlago in zavezo za delovanje Slovenske vojske pri ohranjanju kulturne dediščine zagotavljata Zakon o obrambi in Zakon o varstvu pred naravnimi in drugimi nesrečami. Podrobneje pa je njeno delovanje opredeljeno v aktih Generalštaba Slovenske vojske, in sicer v Usmeritvah za izdelavo načrtov delovanja Slovenske vojske pri zaščiti, reševanju in pomoči ter v Načrtu delovanja Slovenske vojske v primeru naravnih in drugih nesreč. Takrat se enote in poveljstva Slovenske vojske aktivirajo po načrtih UJME, in sicer od POPLAVE/UJMA-1 do ukrepov zaščite in reševanja ob uporabi orožja ali sredstev za množično uničevanje v teroristične namene oziroma ob terorističnem napadu s klasičnimi sredstvi – UJMA-11. (Zakon o obrambi, Zakon o varstvu, Usmeritve za izdelavo, Načrt delovanja Slovenske vojske).

V Slovenski vojski deluje Vojaški muzej Slovenske vojske (dalje VMSV) kot matična ustanova za spremljanje, ohranjanje in proučevanje vojaške in vojne zgodovine Slovencev in slovenskega etničnega prostora ter razvoja obrambnih sil. Sistematično raziskuje, evidentira, dokumentira, inventira, zbira, proučuje, hrani in ščiti, strokovno in znanstveno obdeluje, razstavlja predmete in objavlja rezultate proučevanj vojaškozgodovinskega gradiva in nematerialne kulture oziroma kulturne dediščine. (Pravilnik)

Kulturna dediščina nekega naroda je temelj njegove nacionalne identitete, pravica do nacionalne kulturne dediščine pa sodi med temeljne človekove pravice. Kulturna dediščina je še posebej ogrožena v kriznih razmerah, ob naravnih nesrečah in oboroženih spopadih, tako je premična dediščina izpostavljena odtujevanju zlasti svoje materialne vrednosti, nepremična pa pogosto cilj uničevanja zaradi simbolnega in identifikacijskega pomena. Ogroženost kulturne dediščine in tudi zavest o nujnosti njene zaščite imata že dolgo zgodovino, kot na primer Lincolnov dekret iz leta 1863, sklepi Bruseljske konference 1874 ter mednarodni konferenci v Haagu leta 1899 in 1907 ter njuni konvenciji. Po obeh svetovnih vojnah se je še posebej zaostрила potreba po ureditvi teh vprašanj tako na pravni kot na civilizacijski ravni. Rezultat je bila mednarodna konferenca pod okriljem Unesca v Haagu leta 1954 s Haaško konvencijo in njenima protokoloma 1954 in 1999. Z dopolnitvijo nekaterih poznejših mednarodnopravnih konvencij in Unescove deklaracije o namernem uničevanju kulturne dediščine 2003 ostaja Haaška konvencija temeljni pravni akt na področju zaščite kulturne dediščine ob oboroženem spopadu pa tudi drugih kriznih situacijah. Republika Slovenija je sprejela Haaško konvencijo in njen prvi protokol z nasledstveno notifikacijo 5. 11. 1992 in pristopila k drugemu protokolu 13. 4. 2004.

Haaška konvencija zavezuje podpisnice k zaščiti lastne kulturne dediščine ob oboroženem spopadu. Poleg sprejetja ustrezne zakonodaje so najpomembnejši ukrepi, ki jih mora država podpisnica izvajati zlasti v obdobju miru:

- priprava zaščite: sestava inventarjev, načrtovanje varnostnih ukrepov proti požaru in poružitvi, priprava premične dediščine za evakuacijo oziroma zagotovitev možnosti zavarovanja in situ ter opredelitev odgovornosti, ki je uporabna tudi ob drugih oblikah ogroženosti dediščine;
- določitev omejenega števila spomenikov, ki jih je mogoče postaviti pod posebno zaščito oziroma v mednarodni register kulturne dediščine;
- oprema spomenikov z zaščitnim znakom za lažjo identifikacijo;
- načrtovanje posebej izurjenega osebja oziroma posebnih služb, ki bodo znotraj oboroženih sil zagotavljale spoštovanje do kulturne dediščine in sodelovanje s civilnimi oblastmi;
- čim širša popularizacija besedil konvencije in drugega protokola;
- odstranitev premične kulturne dediščine iz bližine vojaških objektov in potencialnih ciljev ter preprečitev postavljanja vojaških objektov v bližini kulturne dediščine (Murovec, 2007, str. 4 in 5).

1 VAROVANJE KULTURNE DEDIŠČINE OB OBOROŽENEM SPOPADU ALI DRUGEM OGROŽANJU

Mednarodnopravno varstvo kulturne dediščine obsega sistem pravil, ki urejajo odnose v mednarodni skupnosti priznanih subjektov glede varstva kulturne dediščine. Za mednarodnopravno varstvo kulturne dediščine in za mednarodno pravo sploh so najpomembnejši formalni viri, meddržavni pogovori, splošni ali posebni, in mednarodni običaji kot dokaz splošne prakse, ki so sprejeti kot pravo. Po zakonu o zunanjih zadevah je mednarodna pogodba sporazum, ki ga Republika Slovenija sklene pisno z eno ali več državami ali mednarodnimi organizacijami in za katerega velja mednarodno pravo ne glede na njegovo posebno ime, kot na primer konvencija, akt, protokol, sporazum, deklaracija, pakt, listina. V Sloveniji mednarodne pogodbe ratificira Državni zbor, protokole, programe in podobne akte, podpisane zaradi uredničenja sklenjenih mednarodnih pogodb, ki ne vsebujejo novih obveznosti, pa z uredbo Vlada Republike Slovenije. Za mednarodne pogodbe velja pravilo *pacta sunt servanda*, vsaka veljavna pogodba zavezuje pogodbene stranke, ki jo morajo izpolnjevati v dobri veri, ki pa jo lahko tudi sporazumno spremenijo ali dopolnijo, posamezna pogodbeni stranka pa lahko od pogodbe odstopi ali se ji odpove. Po ustavi Republike Slovenije se ratificirane in objavljene mednarodne pogodbe uporabljajo neposredno, zakoni in drugi predpisi pa morajo biti skladni s splošno veljavnimi načeli mednarodnega prava in z mednarodnimi pogodbami, ki zavezujejo Slovenijo (Perčič, 2000, str. 5–7; Uradni list RS, št. I/91-I.).

Parlament Republike Slovenije je ratificiral precej mednarodnih sporazumov, ki obravnavajo kulturno dediščino. Od dvostranskih pogodb so pomembni sporazumi o sodelovanju v izobraževanju in kulturi ter na obrambnem področju. Primer mednarodne dvostranske pogodbe za varstvo kulturne dediščine je Sporazum med Vlado

Republike Slovenije in Vlado Združenih držav Amerike o zaščiti in ohranjanju nekaterih kulturnih predmetov in dobrin (Zakon o ratifikaciji).

Od mednarodnih multilateralnih pogodb s področja varstva kulturne dediščine je parlament Republike Slovenije leta 1999 ratificiral Evropsko konvencijo o varstvu arheološke dediščine (Zakon o ratifikaciji Evropske konvencije).

Na področju obrambnega sodelovanja pa je to dvostranski dogovor o sodelovanju med slovenskim in madžarskim državnim vojaškim muzejem, ki je bil sklenjen ob odprtju razstave Obrambna vojna v Sloveniji 1991, s katero je Vojaški muzej SV gostoval v vojaškem muzeju madžarske vojske, ta pa v prostorih Vojaškega muzeja SV v Parku vojaške zgodovine Pivka z več razstavami o prvi svetovni vojni. V veljavi pa so še vedno multilateralne pogodbe, ki jih je sklenila Jugoslavija. Po aktih o notifikaciji nasledstva je Republika Slovenija pravna naslednica naslednjih mednarodnih pogodb (Akt o notifikaciji nasledstva glede konvencij UNESCO):

- Konvencije o varstvu kulturnih dobrin ob oboroženem spopadu (Haaške konvencije) s pravilnikom za njeno izvajanje;
- Protokola k Haaški konvenciji;
- Konvencije o ukrepih za prepoved in preprečevanje nedovoljenega uvoza in izvoza kulturnih dobrin ter prenosa lastninske pravice na njih;
- Konvencije o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine;
- Konvencije o varstvu stavbne dediščine Evrope.

V obdobju obeh Jugoslavij je bilo kar nekaj muzejskih eksponatov, pomembnih mejnikov v slovenski (vojaški) zgodovini, ki so bili iz Slovenije preneseni v vojni muzej v Beograd, zato je Ministrstvo za obrambo dalo pobudo Ministrstvu za zunanje zadeve, da v delovno skupino za sukcesijo/nasledstvo po nekdanji SFRJ glede kulturne dediščine uvrsti tudi predstavnike Ministrstva za obrambo RS oziroma Vojaškega muzeja Slovenske vojske, ki bodo lahko strokovno pomagali.

Cilj varstva dediščine je torej njena ohranitev. Dediščini grozi propadanje zaradi vse bolj številnih velikih posegov v prostor, nenadzorovanega in slabo naravnane razvoja, zaradi naravnih nevarnosti, premajhne ozaveščenosti javnosti, industrijskega onesnaževanja, množičnega turizma, grabežljivosti in nezakonitih ter neznanstvenih izkopavanj. Zato se sprejemajo posebni varstveni ukrepi in pravni sistem za varstvo dediščine, ki vključuje vzpostavitev uradne evidence, registra, zavarovanje območij, določitev postopkov za varstvo, izdajo dovoljenj, določitev obveznosti lastnikom in drugim imetnikom. Vendar to pravo ne ščiti le fizične stvari, temveč ga moramo razumeti kot celostno, integralno varstvo, tako da se zahteve varstva povezujejo z drugimi dejavnostmi in se z njimi usklajujejo (Perčič, 2000, str. 7).

2 ZGODOVINSKI RAZVOJ MEDNARODNOPRAVNEGA VARSTVA

V mednarodnopravnem varstvu kulturne dediščine sta se uveljavili delitvi na varstvo v vojnem in mirnem času. Skrb za obvarovanje kulturnih spomenikov, umetnin in

zgodovinskih dokumentov pred nevarnostmi oboroženega spopada je že stara, glede njihovega varovanja v mirnem času pa so se dogovori o tem začeli šele v 20. stoletju (Ibd. str. 8).

Kot začetek mednarodnega sistema varstva kulturnih dobrin lahko upoštevamo določilo delfske zveze starogrških držav iz leta 1100 pred našim štetjem, ki prepoveduje rušenje mest do temeljev. Prvi poskus kodificiranja pravil, ki urejajo ravnanje bojujočih se strani in obsegajo varstvo kulturnih dobrin, sega v 19. stoletje, v čas ameriške državljanske vojne. Vrhovno poveljstvo Zvezne vojske je leta 1863 izdalo navodila, znana kot »Lieber Code«, ki so določala, da je treba ohraniti kulturne dobrine kot zasebno lastnino, ki ne more biti predmet zaplembe ali prisvojitve in se mora varovati pred poškodbami. Na konferenci v Bruslju je bil leta 1874 pripravljen osnutek mednarodne deklaracije o zakonih in pravilih ravnanja v vojni, ki sicer ni bil sprejet, so pa v njem zapisana načela, ki obravnavajo tudi kulturne dobrine in so v teoriji in praksi prevladovala vse do sprejetja Konvencije o varstvu kulturnih dobrin ob oboroženem spopadu leta 1954. Med drugim je bilo določeno, da je ob napadu treba zavarovati stavbe, namenjene bogoslužju, umetnosti, znanosti, pod pogojem, da se te stavbe ali prostori ne izrabljajo v vojaške namene, in preganjati vsako uničenje ali namerno poškodovanje zgodovinskih spomenikov, umetniških del in znanstvenih predmetov (Brguljan, 1985, str. 11–12; Seršić, 1996, str. 5–6; Komelj, 1981, str. 14).

Haaška konvencija o pravilih vojskovanja na kopnem (II) iz leta 1899 vsebuje dve pravili o varstvu kulturnih dobrin. 27. člen določa, da je treba pri obleganjih in bombardiranjih ukreniti vse, da se zavarujejo objekti in zgradbe, namenjeni umetnosti, znanosti in religiji. Te objekte je treba pravočasno označiti, napadalec pa mora biti o tem obveščen. Drugo pravilo v 56. členu prepoveduje plenjenje, uničevanje in poškodovanje zgradb, zgodovinskih spomenikov, umetniških in znanstvenih del. Oboje je potrdila tudi Haaška konvencija o pravilih in običajih vojskovanja na kopnem (IV) iz leta 1907 (Perčič, 2000, str. 9; Chamberlain, 2004, str. 7–10).

Tako opredeljeno varstvo pa ni preprečilo velike škode na spomenikih, kar se je pokazalo v prvi svetovni vojni. Škoda, nastala med letoma 1914 in 1918, je bila v mnogih primerih predvsem posledica dejstva, da varnostni ukrepi niso ustrezali in zadostovali napredku vojaške tehnike. Nizozemsko arheološko društvo je že oktobra 1918 svojemu ministru za zunanje zadeve predložilo poročilo o pomanjkljivostih Haaške konvencije s priporočili, saj ta ni določala primernih varstvenih ukrepov, ki bi jih bilo treba organizirati že v mirnem času. Pred drugo svetovno vojno je bil leta 1935 podpisan prvi mednarodni dogovor, namenjen le varstvu kulturnih dobrin v vojni nevarnosti. To je bil Washingtonski pakt ali Roerichov pakt o varstvu umetniških in znanstvenih ustanov ter zgodovinskih spomenikov, katerega temeljna načela so bila:

- kulturnemu bogastvu pripadata enako spoštovanje in varstvo v mirnem in vojnem času,
- kulturno bogastvo velja za nevtralno dobro, ki jo morajo spoštovati in varovati vojskujoče se države,

- varovani morajo biti vsi zgodovinski spomeniki, muzeji, znanstvene, umetniške, izobraževalne in kulturne ustanove, tako v javni kot zasebni lasti, ter osebe omenjenih ustanov;
- kulturno bogastvo se zaznamuje s posebno zastavo.

Pod okriljem društva narodov je Mednarodni muzejski urad pripravil osnutek konvencije o varstvu zgodovinskih stavb in umetnin med vojno, v katerem se spomeniki in umetniška dela ne varujejo le kot nacionalna, temveč tudi kot svetovna dediščina z njihovim dejanskim varstvom že v mirnem času. Osnutek je predvideval seznam, organizacijo in nadzor zavarovanih zaklonišč za najdragocenejše kulturne zaklade in nevtralnost zavarovanih področij s spomeniki. Društvu narodov je bil predložen leta 1938, vendar je njegovo sprejetje preprečila vojna, načelno izjavo o njenem sprejetju pa sta podpisali samo Nizozemska in Belgija. Med vojno so v Londonu leta 1943 18 zavezniških vlad in francoski nacionalni komite sprejeli deklaracijo o prepovedi ropanja kulturnih dobrin, ki je temeljila na Haaški konvenciji in obsegala tudi prepoved odtujevanja pod prisilo (Ibd.).

Med drugo svetovno vojno ni bilo uničeno le veliko izjemnih kulturnih spomenikov, znamenitih starih mestnih jeder (Varšava, Lübeck, Dresden ...), temveč ponekod skoraj celotna pomembna kulturna dediščina. Nemška organizacija Einsatzstab Rosenberg je načrtno ropala kulturno bogastvo zasedenega ozemlja, zato je bila po končani vojni mednarodna dejavnost usmerjena predvsem v iskanje učinkovitih načinov, ki bi preprečili uničenje kulturnega bogastva v morebitnih naslednjih oboroženih spopadih.

3 VARSTVO KULTURNIH DOBRIN OB OBOROŽENEM SPOPADU

Leta 1946 je bil ustanovljen Unesco, ki je v ustanovni listini med svoje cilje uvrstil tudi ohranitev in varstvo svetovne dediščine, to je knjig, umetniških del ter spomenikov, ki imajo zgodovinsko in umetniško vrednost. Prva konvencija, ki jo je pripravil Unesco, je bila Konvencija o varstvu kulturnih dobrin ob oboroženem spopadu (Haaška konvencija), ki zajema kulturne dobrine v širokem pomenu: stavbe, spomenike, znanstvene in pomembne knjižne zbirke, arhive, dokumentacije o dediščini, muzeje, knjižnice, arhivska skladišča, zaklonišča premičnih kulturnih dobrin ter središča, v katerih je večje število kulturnih dobrin (spomeniški centri). 3. člen določa, da države podpisnice že v mirnem času pripravijo in organizirajo ustrezno varstvo pred mogočimi posledicami oboroženega spopada ter izvedejo vse potrebne ukrepe. V 4. členu je prepovedana uporaba kulturnih dobrin in okolice v namene, ki bi ob oboroženem spopadu povzročili uničenje ali poškodbe (razen ko bi to zahtevala vojna nuja). 5. člen prepoveduje krajo, ropanje ali kakršno koli odtujevanje, vandalsko vedenje ali represalije proti kulturnim dobrinam ter določa, da se jih ob zasedbi zavaruje. 7. člen predpisuje, da se v vojaške pravilnike ali vojaška navodila vnesejo določila, ki zagotavljajo izpolnjevanje konvencije. V 8. in 9. členu konvencije so določila glede posebnega varstva za objekte pod določenimi pogoji, ki ne smejo biti v bližini velikih industrijskih

središč ali vojaških objektov, ki se uporabljajo v oboroženem spopadu. Treba jih je vpisati v posebni register – Mednarodni register kulturnih dobrin pod posebnim varstvom. Posebno varstvo torej pomeni imuniteto. Dobrine morajo biti prepoznavno označene ter dostopne mednarodnemu nadzoru. S konvencijo je bil sprejet tudi protokol, ki prepoveduje odstranitev kulturne dobrine z zasedenega ozemlja in zapoveduje njeno vrnitev (Ibd.).

Določila Haaške konvencije so se v zadnjih oboroženih spopadih, obeh Zalivskih vojnah, vojnah v nekdanji Jugoslaviji in drugje pokazala za premalo učinkovita. Sodobno orožje ima tako moč, da so kulturne dobrine poškodovane zaradi sekundarnih učinkov tudi, če niso neposredno napadene. Kljub opozorilom je Unesco šele leta 1991 začel pripravljati spremembe in dopolnila Haaške konvencije, tudi zaradi pritiska mednarodne javnosti po velikem uničenju kulturnih dobrin na Hrvaškem ter v Bosni in Hercegovini. Protokol k Haaški konvenciji, ki dopolnjuje konvencijo z ukrepi za izvajanje določil konvencije in protokola ter razširja uporabo tudi na oborožene spopade, ki nimajo mednarodnega pomena, je bil sprejet 26. marca 1999. V mirnem času so kot pripravljalni ukrepi predvideni popisi, načrtovanje nujnih ukrepov za varstvo pred požarom ali zrušitvijo, priprav za selitev premičnih kulturnih dobrin ali zagotovitev ustreznega varstva dobrin ter določitev pristojnih oblasti, odgovornih za njihovo varovanje. Vendar je še vedno v veljavi določilo vojne nuje, in sicer je dopuščena opustitev zapovedanega spoštovanja kulturnih dobrin, če in dokler kulturna dobrina zaradi svoje vloge postane in ostane vojaški cilj in ni druge možnosti, da bi pridobili vojaško prednost. Tako odločitev lahko sprejme poveljnik bataljona ali nižji častnik. Pred napadom pa morajo pogodbenice drugega protokola preveriti, ali napadeni cilji niso kulturne dobrine, in odpovedati ali začasno ustaviti napad, da kulturno dobrino zaščitijo. Naklepno uničevanje, prisvajanje, ropanje po konvenciji in protokolu varovanih kulturnih dobrin, ciljanje kulturnih dobrin s povečanim varstvom in uporaba neposredne okolice v podporo vojaškemu delovanju so opredeljeni kot kazniva dejanja, ki jih morajo pogodbenice sankcionirati z notranjo zakonodajo (Perčič, 2000, str. 10–12).

4 SISTEM VARSTVA KULTURNE DEDIŠČINE V REPUBLIKI SLOVENIJI

Sistem varstva spomenikov v Sloveniji ureja Zakon o varstvu kulturne dediščine, ki je bil sprejet leta 2008. Po tem zakonu enoten sistem varstva predvideva pravno in strokovno varstvo ter javno financiranje.

V opravljanja javne službe na področju varstva dediščine sodijo naloge: evidentiranje dediščine in posredovanje podatkov v register dediščine; priprava strokovnih podlag za razglasitvene akte in soglasij za upravne postopke; vključevanje v sistem varstva dediščine ob oboroženem spopadu in varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami; uresničevanje raziskovalnih projektov z metodami, ki pomenijo poseg v dediščino; spremljanje vzdrževanja, posegov, rabe in prometa dediščine; spremljanje upravljanja dediščine v lasti države oziroma lokalnih skupnosti; priprava smernic s področja dediščine v postopkih sprejemanja prostorskih in planskih aktov;

usmerjanje in spremljanje dela izvajalcev dejavnosti varstva dediščine; priprava restavratorskih in konservatorskih programov ter izdajanje navodil lastnikom spomenikov oziroma dediščine.

Za delovanje javne službe na področju varstva nepremične premične kulturne dediščine, ki je njen sestavni del, je država ustanovila javni Zavod za varstvo kulturne dediščine, ki s svojimi organizacijskimi enotami pokriva celotno območje Republike Slovenije. Za delovanje javne službe na področju varstva premične dediščine država ustanavlja državne muzeje, skupaj z lokalnimi skupnostmi pa je določila mrežo pokrajinskih in mestnih muzejev, ki so pristojni za vse vrste premične dediščine in celotno območje Slovenije. Zavod za varstvo kulturne dediščine še: proučuje, raziskuje, inventarizira in dokumentira nepremično dediščino oziroma spomenike; zagotavlja valorizacijo nepremične dediščine; pripravlja elaborate za varovanje, obnavljanje in revitalizacijo dediščine; oblikuje metode in standarde ter usmerja, usklajuje in spremlja njihovo uresničevanje; usmerja izobraževanje in usposabljanje kadrov na področju varstva dediščine; sodeluje v upravnih postopkih, ki se nanašajo na varovanje in rabo dediščine ter pripravlja strokovne podlage za upravne postopke, ki jih vodi ministrstvo; sodeluje z lastniki nepremičnih spomenikov in drugimi, ki imajo interese s posameznim spomenikom, ter jim posreduje pojasnila, nasvete in navodila; popularizira dediščino in njeno varstvo ter načrtuje in vodi najzahtevnejša konservatorska dela. Na področju restavratorske dejavnosti zavod usklajuje restavratorsko dejavnost, skrbi za razvoj restavratorske stroke in jo usmerja; organizira pripravo restavratorskih projektov, usmerja in spremlja restavratorske posege ter zagotavlja dokumentacijo restavratorske dejavnosti; sodeluje pri presoji in skrbi za materialno stanje dediščine in spomenikov; izvaja zahtevnejše restavratorske posege na spomenikih; sodeluje pri izpopolnjevanju in usposabljanju kadrov na področju restavratorstva; sodeluje z drugimi javnimi zavodi na področju varstva kulturne dediščine, posebej s tistimi, ki opravljajo tudi restavratorske naloge.

Javno službo na področju varstva premične dediščine izvajajo državni muzeji skupaj z mrežo pokrajinskih, medobčinskih in mestnih muzejev ter posebni muzeji, ki skupaj sestavljajo muzejsko mrežo. Narodni muzej Slovenije je pristojen za premično kulturno dediščino s področja arheologije, numizmatike ter zgodovine in uporabne umetnosti; Slovenski etnografski muzej za etnološko premično dediščino; Tehniški muzej Slovenije za tehniško premično dediščino; Prirodoslovni muzej Slovenije za naravno premično dediščino; Muzej novejše zgodovine Slovenije za premično dediščino novejše zgodovine od začetka dvajsetega stoletja dalje; Slovenska kinoteka – filmski muzej za premično dediščino filma in kinematografije; Slovenski gledališki muzej za premično dediščino gledališke in baletne ustvarjalnosti; Slovenski šolski muzej za premično dediščino zgodovine šolstva; Narodna galerija za likovno umetnost od visokega srednjega veka do dvajsetega stoletja; Moderna galerija za likovno umetnost od začetka dvajsetega stoletja dalje; Muzej športa za premično dediščino zgodovine športa in Vojaški muzej Slovenske vojske za vojaško kulturno dediščino.

Istega leta je bil sprejet Odlok o spremembah in dopolnitvah prostorskih sestavin dolgoročnega in srednjeročnega družbenega načrta RS, ki je kot obvezno izhodišče ovrednotil 1421 objektov in 60 območij kulturne dediščine. Merila za izbor so bili »izvirnost, izjemnost, tipičnost, visoka pričevalna vrednost« in da »izkazujejo razvojno kontinuiteto, bogastvo in različnost ter prepletanje kulturnih pojavov«. Leta 2002 je Uprava RS za kulturno dediščino sprejela Strokovne podlage s področja varstva kulturne dediščine za prostorski načrt Slovenije 2000–2020. V njih je pripravila oceno stanja na področju vrednotenja kulturne dediščine in razvojne usmeritve, opredelila mednarodna izhodišča in obveznosti Slovenije pri celostnem ohranjanju dediščine, definirala je območja celostnega ohranjanja kulturne dediščine, analizirala razvojne možnosti ter pripravila predlog z izhodišči za celostno ohranjanje dediščine. Tako je bilo leta 2002 na podlagi strokovnih podlag razglašanih 132 državnih spomenikov, 1222 valoriziranih enot kulturne dediščine pa predvidenih za razglasitev v obdobju 2001–2006. Dediščino, ki je razglašena za državni spomenik, je v strokovnih podlagah opredeljena kot obvezno izhodišče za pripravo prostorskih načrtov. Leta 2003 je Uprava za kulturno dediščino pri Ministrstvu za kulturo pripravila nov dokument, Smernice za načrtovanje za strategijo prostorskega razvoja Slovenije, v katerih je zasnova varstva nepremične kulturne dediščine v Sloveniji. Po podatkih je bilo na dan 30. 5. 2003 1084 enot valoriziranih in 143 enot razglašanih za spomenik državnega pomena. V smernicah je nepremična dediščina na novo razdeljena v varstvene skupine: arheološko; stavbno dediščino, ki je lahko profana, sakralna ali sakralno profana; memorialno dediščino (objekti ali urejena zemljišča, javni spomeniki, spomeniki, pokopališča, grobnice), ki zaznamuje zgodovinske dogodke ali spomin na zgodovinsko osebo; vrtno arhitekturno dediščino; naselbinsko dediščino; dediščinsko kulturno krajino in območja kompleksnega varstva. Delitev se razlikuje od tiste, ki je navedena v zakonu in ni skladna s tradicionalno delitvijo kulturne dediščine med različne stroke, saj ne omenja etnološke in tehnične dediščine, hkrati pa govori o kulturni krajini in območjih integralnega varstva, kar sta pravzaprav enaki kategoriji (Mihelič, 2003, str. 3–4).

Država je po sprejetju Zakona o kulturni dediščini leta 1999 začela razglašati spomenike državnega pomena. Za spomenike državnega pomena je bilo leta 2001 ovrednotenih 1222 enot dediščine. Po stanju iz leta 2002 je bilo za državne spomenike razglašanih 134 enot dediščine, in sicer 6 arheoloških spomenikov, 8 memorialnih spomenikov, 89 spomenikov profane arhitekture, med katere so uvrščeni etnološki, tehniški spomeniki, umetnostni spomeniki in javni spomeniki, 24 spomenikov sakralne dediščine ter 9 spomenikov vrtno arhitekturne dediščine. Leta 2007 jih je 164 (Register).

5 VAROVANJE KULTURNE DEDIŠČINE V SLOVENSKI VOJSKI

Zakon o službi v Slovenski vojski varovanje kulturne dediščine v Slovenski vojski v 85. členu citira: »spominske sobe, muzejske in druge zbirke, povezane z zgodovino in dejavnostjo enot, vojaško zgodovino ali obrambo nacionalne samobitnosti, nacionalnega ozemlja in samostojnosti, se organizirajo v okviru klubov v vojašnicah

ali kot del javnih muzejev ali muzejskih zbirk. Ministrstvo za obrambo lahko s tem namenom javnim muzejem in javnim muzejskim zbirkam neodplačno pogodbeno prenese vojaško orožje in opremo, izločeno iz operativne uporabe, kot muzejske eksponate. Enako lahko ravna ministrstvo tudi v primeru posameznih registriranih zbiralcev, vendar odplačno.

Čeprav je bil Zakon o službi v Slovenski vojski sprejet pozneje, pa ohranjanje vojaške kulturne dediščine v Slovenski vojski podrobneje urejajo Pravilnik o muzejski dejavnosti v Slovenski vojski, ki ga je leta 2005 predpisal minister za obrambo RS, ter dva akta načelnika Generalštaba Slovenske vojske, in sicer Ukaz za vodenje kronik enot in poveljstev ter urejanje spominskih zbirk v vojašnicah ter Direktiva za načrtovanje in pripravo enot Slovenske vojske za sodelovanje v operacijah kriznega odzivanja (Zakon o službi v Slovenski vojski; Pravilnik; Ukaz za vodenje kronik; Direktiva).

Ohranjanje vojaške kulturne dediščine in identitete posameznih poveljstev in enot Slovenske vojske obsega sistematično raziskovanje, zbiranje, proučevanje, hrambo in zaščito, strokovno in znanstveno obdelavo, razstavljanje predmetov in objavljanje rezultatov proučevanj vojaškozgodovinske materialne kulturne oziroma kulturne dediščine. Strokovni organ, ki skrbi za ohranjanje vojaške kulturne dediščine in identitete Slovenske vojske kot celote je Vojaški muzej SV. V državni sistem varovanja kulturne dediščine je umeščen s članstvom v Skupnosti muzejev Slovenije in s pooblastilom Ministrstva za kulturo RS, da deluje v državni muzejski mreži kot poseben muzej za ohranjanje nacionalne vojaške kulturne dediščine. Posamezna poveljstva in enote Slovenske vojske pa to izpolnjujejo v obliki vodenja Kronike poveljstva oziroma enote ter s spominskimi sobami poveljstva oziroma enote. V Slovenski vojski se ohranja vojaški zgodovinski spomin, kar obsega ohranjanje vojaške kulturne dediščine in identitete posameznih poveljstev ter enot tudi v mirovnih operacijah in misijah (MOM), in sicer v obliki vodenja kronike MOM, spominske sobe MOM v poveljstvu sodelujoče enote in zbiranja ter hrambe in zaščite vojaške kulturne dediščine MOM. Priprave za uresničevanje vojaškozgodovinskega spomina vodi Vojaški muzej SV, ki mu poveljnik slovenskega kontingenta MOM po končani operaciji preda kroniko MOM in kopijo operativnega dnevnika, ki sta zaupna in se lahko uporabljata samo v znanstvenoraziskovalne namene, po preteku 40 let pa postaneta javna dokumenta. Skrbi tudi za spominsko sobo, ki je bila postavljena v času delovanja MOM; komplet uniforme in oznak MOM; orožje in opremo, ki je bila poškodovana med operacijami in na misijah ter je za nadaljnjo uporabo neprimerna, in drugo vojaškokulturno dediščino, pridobljeno v času operacije. Ob tem je pripadnikom MOM prepovedano predajati predmete vojaške kulturne dediščine, pridobljene med MOM, posameznikom in organizacijam zunaj Vojaškega muzeja Slovenske vojske.

Zamisel o slovenskem vojaškem muzeju je tesno povezana z ustanavljanjem Slovenske vojske, ko je major Janez J. Švajncer, pomočnik načelnika Republiškega štaba za Teritorialno obrambo Republike Slovenije, poleg svojih rednih nalog, ki

so obsegale oblikovanje oznak in uniform nove vojske, začel uresničevati projekt Vojni muzej v ustanavljanju, vendar zaradi različnih razlogov do njegove ustanovitve ni prišlo. Zamisel o sistematičnem ohranjanju vojaške kulturne dediščine je bila ponovno oživiljena leta 1999 ter opredeljena z Direktivo za programsko delovanje Centra za vojaškozgodovinsko dejavnost (CVZD) Ministrstva za obrambo ter njegovo formalno ustanovitvijo. Njegov prvi načelnik je bil brigadir mag. Viktor Krajnc. CVZD je postal leta 2001 sestavni del Centra vojaških šol in se leta 2004 preoblikoval v Vojaški muzej SV.

Vojaški muzej SV je matična muzejska ustanova Slovenske vojske, katere temeljno poslanstvo je ohranjanje vojaške vojne kulturne dediščine. Sistematično zbira, raziskuje, proučuje in strokovno obravnava muzejsko gradivo. S pomočjo logističnih enot Slovenske vojske opravlja konservatorska in restavratorska dela ter pripravlja muzejsko gradivo za trajno shranjevanje in javno razstavljanje, objavlja rezultate proučevanj gradiva in ga uporablja za kulturne, znanstvene in izobraževalne namene; raziskuje vojaške arheološke značilnosti; ocenjuje muzejsko vojaškozgodovinsko gradivo; opravlja znanstvenoraziskovalno delo ter objavlja strokovna in znanstvena dela ter izdaja priložnostne publikacije; sistematično zbira in hrani strokovno literaturo s področja delovanja; organizira muzejske razstave in druge oblike muzejske dejavnosti, ki imajo širši družbeni ter kulturni pomen; vodi muzeološko evidenco in dokumentacijo o muzejskem gradivu ter muzejski dejavnosti; posreduje muzejsko gradivo in svoje publikacije drugim muzejem ter podobnim ustanovam v državi in tujini; spremlja in izmenjuje izkušnje o sodobni muzeologiji v državi in svetu; organizira muzejske razstave v okviru spomeniških kompleksov velikih spopadov in bitk na Slovenskem, zlasti v obdobju osamosvojitvene vojne leta 1991; organizira dejavnosti glede odpiranja muzejev rodov in služb Slovenske vojske ter spominskih sob; ukvarja se s pedagoško promocijskim in vzgojno-izobraževalnim delom; prek strokovnega organa nadrejenega poveljstva načrtuje finančna sredstva za svojo dejavnost; upravlja materialna in denarna sredstva ter opravlja materialno in finančno poslovanje skladno s predpisi o sredstvih in financiranju Slovenske vojske ter z določbami pravilnika in opravlja tudi druge zadeve glede muzejske dejavnosti (Pravilnik).

Muzejsko gradivo Vojaškega muzeja SV se sistematično zbira, raziskuje, proučuje in strokovno obravnava v muzejskih zbirkah in podzbirkah Vojaškega muzeja SV. Oblikovane so te zbirke in podzbirke muzejskega gradiva: orožje s podzbirkama: hladno orožje in ognjeno orožje; tekstilije s podzbirkama: uniforme in zastave; vojaške opreme; vozila s podzbirkama: bojna vozila in nebojna vozila; arhivalij s podzbirkami: dokumenti, plakete, priznanja, zahvale, diplome in plakati; insignije s podzbirkami: medalje, medaljoni, odlikovanja, ordeni, bojni znaki, oznake, čini in značke; pokali; table; fototeka s podzbirkami: fotografije, diapozitivi in razglednice; videoteka in filmoteka; avdioteka s podzbirkami: plošče, ploščki in avdiokasete; negoteka; zemljevidi; slike; pečati, štampljke in knjižno gradivo. Gradivo je predstavljeno s stalno zbirko in tematskimi razstavami. Tako na primer skupaj z občino Pivka v Parku vojaške zgodovine v Pivki pripravljajo postavitve stalne zbirke oklepnega in artilerijskega orožja ter podmorništv. V letalski bazi Cerklje

ob Krki nastaja v sodelovanju z domačimi zbiratelji vojaške kulturne dediščine in izmenjavo muzealij s češkim vojaškim muzejem stalna zbirka vojaškega letalstva in zračne obrambe. Kot najpomembnejše pa v Kadetnici v Mariboru postavljajo stalno razstavo slovenske vojaške zgodovine. Vojaški muzej pridobiva muzealije v svoje zbirke ob rednih odpisih orožja in vojaške opreme iz enot in poveljstev Slovenske vojske ter drugih organizacijskih enot v sestavi Ministrstva za obrambo RS z donacijami in zapuščinami, izmenjavami z drugimi muzeji ter z odkupi slovenske vojaške kulturne dediščine.

Civilni nadzor nad delovanjem Vojaškega muzeja SV oziroma varovanjem vojaške kulturne dediščine v Slovenski vojski je vzpostavljen na več ravneh. Podlaga so zakonski in drugi normativni akti s področja obrambe in kulture, nadzor pa opravljajo pristojne inšpekcije na področju obrambe in kulture. Stalni in operativni nadzor nad delovanjem Vojaškega muzeja SV na področju varovanja (vojaške) kulturne dediščine v vojaškem muzeju in tudi v vojski pa opravlja Svet Vojaškega muzeja SV, v katerem so zastopani institucionalni predstavniki vojske, ministrstev za obrambo in kulturo ter predstavniki zainteresiranih skupnosti in društev, kot so Skupnost muzejev Slovenije, Zveze veteranov vojne za Slovenijo, Zveze slovenskih častnikov in drugi (Ibd.).

6 PRIMER SODELOVANJA SLOVENSKE VOJSKE PRI ZAŠČITI KULTURNE DEDIŠČINE – BOLNIŠNICA FRANJA

Med vodno ujmo 18. septembra 2007, ki je v zahodni Sloveniji prizadela zlasti prebivalce porečja Selške Sore, je bila močno poškodovana tudi partizanska bolnišnica Franja v soteski Pasice nad vasjo Dolenji Novaki. Neposreden vzrok za katastrofo je bila skoraj sedem metrov visoka zaježitev, ki je nastala za zamaškom iz debel, vejevja in listja v tesni tik nad bolnišnico in je pri nenadni sprostitvi odplavila večino objektov in naprav bolnišnice, vključno s podlago. Večina materiala, ostankov barak in muzealij se je ustavila v soteski Čerinščice, precej kosov pa je bilo pobranih tudi iz struge potoka Cerknice, pri čemer je posamezne kose bolnišničnega inventarja voda nesla celo do več kot 30 kilometrov oddaljenega izliva Idrijce v Sočo. Veliko gradiva so domačini prinesli v cerkljanski muzej, ki je organiziral reševalno akcijo in čiščenje ruševin. Zaradi bojazni, da bi lahko prišlo do nenadzorovanega plenjenja izpostavljenega gradiva, kot naj bi se to zgodilo ponekod ob toku navzdol, je Mestni muzej Idrija poklical na pomoč tudi specializirane enote Slovenske vojske.

Pobudi se je odzval Vojaški muzej Slovenske vojske in k sodelovanju povabil še 14. inženirski bataljon, ki je dal na voljo šest pripadnikov z detektorji kovin. V dveh celodnevnihih akcijah, 2. in 10. oktobra 2007, je bila sistematično pregledana celotna struga od ohranjene vstopne barake v Franji do izliva potoka v Cerknico, v skupni dolžini 950 metrov.

Precej spremenjena struga ima v prvem delu znaten padec, kar se kaže v globoko v apnenčasto podlago vrezani ozki debri s slapovi in tolmuni. V osrednjem delu je strmec manjši, v drugi polovici, od parkirišča navzdol, pa struga ponovno preide

v strme kaskade z balvani in zaježitvami. V zadnjem, bolj položnem odseku pred izlivom je povodenj ponekod odprla novo strugo in izpostavila matično laporno podlago, na tem delu je tudi največ akumuliranega kamnitega in gruščnatega materiala, ostankov barak in drevesnih debel.

Pregled z detektorjem sta oteževala razmeroma velik pretok in velika količina novo naplavljenega kamnitega in peščenega gradiva, saj so nanosi ponekod višji od treh metrov. Zato so bili predmeti odkriti predvsem v do 60 centimetrov debelem površinskem segmentu, globlje ležečih delov pa se ni dalo preiskovati zaradi posipanja sedimentov in tudi več stokilogramskih skal v nekonsolidirani legi.

Metodologija preiskave je obsegala lociranje predmeta, odstranitev sedimenta, določitev in oceno pomembnosti najdbe, dodelitev oznake in fotografsko dokumentiranje pomembnejših predmetov *in situ* ter vris najdišča v skico struge v merilu 1:500 metrov. Po pričakovanju je bilo precej časa porabljenega za preverjanje odbojev, in sicer so bili to odvrženi žebli in pločevinke ipd. Odpadni material novejšega izvora je bil odstranjen iz struge, da ne bi motil naslednjih iskalnih akcij. Glede na razmerje med zalitim delom struge, ki se ga ni dalo učinkovito preiskovati zaradi kalne vode, in kopnimi deli nanosov lahko ocenimo, da je bila pregledana okoli tretjina površine območja pojavljanja najdb.

Muzealsko zanimivi kovinski predmeti, ki so ostali po prvih pregledih po ujmi, so bili najdeni na celotnem preiskovanem odseku, in sicer po vsej preiskovani globini sedimenta, brez kakršnega koli prepoznanega vzorca glede na površino ali specifično težo predmeta. Najdeni ostanki odplavljenega materiala so bili gradbeno železo, in sicer traverze, kotni profili in palice, razmetane po vsem odseku, večji žebli ter ostanki inventarja.

Najpomembnejši kosi, kot so nosilec in premična gred rentgenske naprave, so bili najdeni 20 metrov pod izvorno lokacijo, deli operacijske mize v tolmunu pod najvišjim slapom, več delov litoželezne kadi, deli peči, železna sekira, ki zaradi obrabljenosti ostanka toporišča domnevno pripada še obdobju gradnje ali eni od obnov, skoraj popolnoma razbit pisalni stroj na začetku ravnega dela struge, kirurško orodje iz medicinskega jekla, najdeno pod mostom, elektromotor med balvani pod zidano pregrado, več kosov železnih cevi elektrarne v osrednjem delu struge, več žičnih opornic za imobilizacijo ter precej povsem deformiranih ostankov aparatov, kovinskih posod in kant. Med najdbami sta bila tudi italijanski naboj za puško in nemška minometna mina z armiranim vžigalnikom, najdena ob začetku vzpona dostopne poti, ki potrjuje podatek o obstreljevanju bolnišnice proti koncu vojne.

Vsi predmeti razen mine, za katero je poskrbel regijski pirotehnik Civilne zaščite, so bili po končanih akcijah predani Muzeju v Cerknem.

Rezultate skupnih prizadevanj lahko ocenimo pozitivno. Uspešno je bil pregledan površinski del sedimentov na najbolj obetajočem odseku poti odplavljanja gradiva,

najdeni eksponati pa so dobrodošel prispevek k ponovni vzpostavitvi muzejske zbirke. V načrtu sta ciklični ponovitvi iskalne akcije po novembrskih in spomladanskih visokih vodah, ki bodo vsaj delno izpostavile trenutno zasuto gradivo oziroma ga bodo detektorji lažje zaznali. Po umiritvi vodnih razmer bo treba pregledati tudi kotanje tolmunov v debri pod bolnišnico (Gaspari, 2007).

Sklep V Sloveniji materialni viri predstavljajo nepremično in premično kulturno dediščino, ki obsega območja in komplekse, grajene in drugače oblikovane objekte, predmete ali skupine predmetov oziroma ohranjena materializirana dela kot rezultat ustvarjalnosti človeka in njegovih različnih dejavnosti, družbenega razvoja in dognanj, značilnih za posamezna obdobja v slovenskem in širšem prostoru, katerih varstvo je zaradi njihovega zgodovinskega, kulturnega in civilizacijskega pomena v javnem interesu.

Dediščina so predvsem arheološka najdišča in predmeti; naselbinska območja, zlasti stara mestna in vaška jedra, oblikovana narava in kulturna krajina, stavbe, njihovi deli ali skupine stavb umetnostne, zgodovinske ali tehnične pričevalnosti; stavbe ali drugi predmeti, povezani s pomembnimi osebami in dogodki naše politične (vojaške), gospodarske in kulturne zgodovine, predmetov zgodovinskega, umetnostnozgodovinskega, arheološkega, umetnostnega, sociološkega, antropološkega, etnološkega ali naravoslovnega pomena, ki izpričujejo zgodovinska dogajanja na Slovenskem. Pri tem pa je zelo pomembno njeno varstvo, ki obsega ohranjanje materialnih in vsebinskih lastnosti predmetov, skupin predmetov oziroma objektov ali območij, opredeljenih kot kulturna dediščina, skrb za njihovo celovitost in neokrnjenost ter poudarjanje in zagotavljanje pomena, ki ga imajo kot bistvena sestavina sodobnega življenja.

Tako so temeljna vsebina in cilj varstva dediščine: vzdrževanje in obnavljanje dediščine ter preprečevanje njene ogroženosti; zagotavljanje materialnih in drugih pogojev za uresničevanje kulturne funkcije dediščine, ne glede na namembnost; zagotavljanje javne dostopnosti dediščine ter omogočanje njenega proučevanja in raziskovanja; preprečevanje posegov, s katerimi bi se lahko spremenili lastnosti, vsebina, oblike in vrednost dediščine ter skrb za uveljavljanje in razvoj sistema varstva dediščine, katere hranjenje in varovanje mora biti skrb vseh in vsakogar.

Republika Slovenija sicer še nima izdelanega inventarja najpomembnejše kulturne dediščine, kakršnega predvideva in zahteva Haaška konvencija, vendar se že pripravlja. Deloma ga predstavlja Register nepremične kulturne dediščine, ki ga je sestavilo Ministrstvo za kulturo, vendar je njegovo dopolnjevanje oziroma uvrščanje kulturnih spomenikov na njegov seznam neažurno in nesistematično. Prav tako ni načrtno urejenega ohranjanja umetnostnozgodovinske dediščine v vojnih spopadih. Da bi sistematično uredili to pomembno področje varovanja kritične infrastrukture v Republiki Sloveniji – kulturno dediščino v okviru Ciljnih raziskovalnih programov Znanje za varnost in mir 2006–2010, potekata dva projekta, ki ju financira Ministrstvo za obrambo RS, strokovno pa nadzoruje Vojaški muzej SV.

Tako je namen prvega projekta z naslovom Varovanje kulturne dediščine v izrednih razmerah (nosilec projekta ddr. Mitja Guštin) preverjanje in kritično vrednotenje dokumentiranosti kulturne dediščine ter oblikovanje vzorčnih primerov ter smernic za ustreznejše varovanje kulturne dediščine v izrednih razmerah. Saj te, poleg izpostavljenosti okolju ter nestrokovnim posegom, pomenijo največjo grožnjo za kulturno dediščino. V preteklosti je bilo na območju Slovenije največ objektov in predmetov uničenih in odtujenih prav v vojnih razmerah, vendar zaradi neustreznih tehnik ohranjanja dokumentacije obnovitev objektov velikokrat ni bila mogoča oziroma ni bila mogoča sleditev ter povrnitev predmetov. Drugi projekt, Izdelava in demonstracija modela za načrtovanje ohranjanja umetnostnozgodovinske dediščine v vojnih spopadih (nosilec projekta dr. Barbara Murovec), pa načrtuje izdelavo modela za načrtovanje ohranjanja umetnostnozgodovinske dediščine v vojnih spopadih s prevodi konvencij, protokolov in drugih relevantnih aktov ter pripravo zemljevida 70 vrhunskih umetnostnih spomenikov državnega pomena za potrebe Ministrstva za obrambo in Slovenske vojske. Oblikovana bodo merila za sistematično pravno zaščito spomenikov, pripravljena dokumentacija za še nerazglašene spomenike državnega pomena, pripravljena metodologija za oceno ogroženosti (glede na lokacijo, bližino vojaških objektov, morebitno nevarnost terorističnih napadov, stanje ohranjenosti materialov itn.) in sistem zaščite, vzpostavljen arhiv spomenikov s fotografsko dokumentacijo s podatki o materialih in tehnikah ter pripravljeno gradivo za pripadnike oboroženih sil.

S tako zastavljenimi projekti, ki zagotavljajo interdisciplinarno povezavo strok na področju ohranjanja kulturne dediščine in vojaških veččin, se v Sloveniji vzpostavlja sistem zaščite kritične infrastrukture – kulturne dediščine, za katerega se je država zavezala z ratifikacijo mednarodnih pogodb.

Literatura

1. *Akt o notifikaciji nasledstva glede konvencij Sveta Evrope, ženevskih konvencij in dodatnih protokolov o zaščiti žrtev vojne in mednarodnih sporazumov s področja kontrole oborožitve, za katere so depozitarji tri glavne jedrske sile.* Ljubljana: Uradni list RS, št. 4/92.
2. *Akt o notifikaciji nasledstva glede konvencij UNESCO, mednarodnih večstranskih pogodb o zračnem prometu, konvencij mednarodne organizacije dela, konvencij mednarodne pomorske organizacije, carinskih konvencij in nekaterih drugih mednarodnih večstranskih pogodb.* Ljubljana: Uradni list RS, Mednarodne pogodbe, št. 15/92.
3. *Brguljan, V., 1985. Međunarodni sistem zaštite kulturnih i prirodnih dobara.* Zagreb – Beograd: Republički zavod za zaščito spomenika kulture.
4. *Chamberlain, K., 2004. War and Cultural Heritage.* Leicester: Institute of art and Law.
5. *Gaspari, A., 2007. Poročilo o pomoči VMSV in 14. INŽBAT pri reševanju bolnišnice Franja, številka 621-1/2007-24, z dne 16. 10. 2007.* Ljubljana: Vojaški muzej Slovenske vojske.
6. *Direktiva za načrtovanje in pripravo enot Slovenske vojske za sodelovanje v operacijah kriznega odzivanja.* Ljubljana: Generalštab Slovenske vojske, številka 871-3/2007-9 z dne 19. 6. 2007.
7. *Komelj, I., 1981. Varstvo kulturnih dobrin v vojni, Varstvo spomenikov.* Ljubljana: Vestnik.
8. *Mihelič, B. (vodja projekta), 2003. Zaključno poročilo o rezultatih opravljenega raziskovalnega dela na področju ciljnih raziskovalnih programov, Konkurenčnost*

- Slovenije 2001–2006, Projekt Kriteriji za razglašanje spomenikov državnega pomena in opredelitev varstvenih režimov kot osnova aktivnega varstva. Ljubljana: Urbanistični inštitut RS.*
9. Murovec, B. (vodja projekta), 2007. Program dela na raziskovalnem projektu M4-0207 v okviru Ciljnega raziskovalnega programa Znanje za varnost in mir 2006–2010, Izdelava in demonstracija modela za načrtovanje ohranjanja umetnostnozgodovinske dediščine v vojnih spopadih. Ljubljana: ZRC SAZU.
 10. Načrt delovanja Slovenske vojske v primeru naravnih in drugih nesreč. Ljubljana: Generalštab Slovenske vojske, šifra 842-00-2/01-62 z dne 17. 5. 2002.
 11. Odlok o spremembah in dopolnitvah prostorskih sestavin dolgoročnega in srednjeročnega družbenega plana RS. Ljubljana: Uradni list št. 7/99.
 12. Perčič, M., 2000. Mednarodno pravno varstvo kulturne dediščine, Ljubljana: Vestnik.
 13. Pravilnik o muzejski dejavnosti v Slovenski vojski. Ljubljana: Ministrstvo za obrambo, šifra 007-7/2005-1 z dne 16. 11. 2005.
 14. Register nepremične kulturne dediščine. Ljubljana: Ministrstvo za kulturo RS, www.mk.gov.si.
 15. Seršič, M., 1996. Protection of Cultural Property in Time of Armed Conflict. Netherlands Yearbook of International Law, Vol. XXVII.
 16. Ukaz za vodenje kronik enot in poveljstev in urejanje spominskih zbirk v vojašnicah. Ljubljana: Generalštab Slovenske vojske, številka 812-2/2007-10 z dne 16. 3. 2007.
 17. Usmeritve za izdelavo načrtov delovanja Slovenske vojske pri zaščiti, reševanju in pomoči. Ljubljana: Generalštab Slovenske vojske, šifra 842-00-2/99 z dne 10. 3. 1999.
 18. Zakon o obrambi. Ljubljana: Uradni list RS, št. 82/94, 44/97, 87/97 in 47/02.
 19. Zakon o ratifikaciji Evropske konvencije o varstvu arheološke dediščine. Ljubljana: Uradni list RS, Mednarodne pogodbe, št. 7/99.
 20. Zakon o ratifikaciji sporazuma med Vlado Republike Slovenije in Vlado Združenih držav Amerike o zaščiti in ohranjanju nekaterih kulturnih predmetov in dobrin. Ljubljana: Uradni list RS, Mednarodne pogodbe, št. 15/96.
 21. Zakon o službi v Slovenski vojski. Ljubljana: Uradni list RS 68/2007.
 22. Zakon o varstvu kulturne dediščine. Ljubljana: Uradni list RS 16/2008.
 23. Zakon o varstvu pred naravnimi in drugimi nesrečami. Ljubljana: Uradni list RS, 64/94.